

UDK/UDs 026.07(497.6) Nacionalna i univerzitetska biblioteka u Ljubljani

Bosanskohercegovačka, hrvatska, makedonska i srpska građa u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci u Ljubljani: analitički izvještaj za novi milenijum

**Tereza Poličnik-Čermelj
i Irena Sešek**

Nacionalna i univerzitetska biblioteka, Ljubljana, Slovenija

Sažetak: Novonastale države bivše Jugoslavije poslije 1991. g. zakonski ne dobijaju više obavezne primjerke, koje su primale skoro sto godina, zato je bilo potrebno u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci u Ljubljani uspostaviti nove ugovore između nacionalnih biblioteka i dobavljača. Bibliotečnu građu je bilo potrebno izabrati, kupiti, razmijeniti ili dobiti kao poklon. Autorice su uporedile dotok građe prije raspada Jugoslavije i analizirale stanje današnje nabavke s osvrtom na način nabavke, jezik, struku i pozajmnicu za posljednjih pet godina.

Abstract: National and University Library, Ljubljana, Slovenia, has been receiving legal deposit copies from the territory of ex-Yugoslavia for almost a century. After the break-up of Yugoslavia the legal deposit between the former republic national libraries stopped. Soon, these libraries established the exchange of material, and the material also started to be acquired through purchase and gifts. The authors have compared the intake of material before and after the break-up of Yugoslavia, and analysed the acquisitions with reference to acquisition mode, language, subject and circulation in the last five years.

Ključne riječi: nabavka, pozajmnica, bosanskohercegovačka građa, hrvatska građa, makedonska građa, srpska građa, nacionalna biblioteka, Slovenija

Key words: acquisition, circulation, Bosnian-Herzegovinian publications, Croatian publications, Macedonian publications, Serbian publications, National Library, Slovenia

1. Istorijski pregled

Zametak današnje Nacionalne i univerzitetske biblioteke seže u 1774. godinu kada je carica Marija Terezija 637 knjiga, iz izgorjelog i ukinutog isusovskog kolegija, predala ljubljanskom liceju da budu dostupne široj javnosti. Godine 1807. licejska biblioteka stiče pravo besplatnog primjerka štampe iz cijele Kranjske.

U početku 20. stoljeća Nacionalna i univerzitetska biblioteka počela je popunjavati i svoju zbirku publikacija jugoslavenskih naroda sa obaveznim primjerkom. Poslije prvog svjetskog rata to su prvo bile srpske i hrvatske publikacije štampane u Kraljevini SHS.¹ Poslije drugog svjetskog rata biblioteka je dobila naziv "Narodna in univerzitetna knjižnica" (dalje NUK) i prema uredbi iz Službenog lista R Slovenije² iz 1945. godine biblioteka je morala prikupljati, obrađivati, čuvati i davati na korištenje građu svih federalnih jedinica bivše Jugoslavije. Od kraja drugog svjetskog rata do raspada Jugoslavije dotok građe iz jugoslavenskih nacionalnih biblioteka predstavljao je godišnje od 40% do 60% ukupnog priliva.³ Tako se u fondovima NUK čuva većina publikacija štampanih na teritoriji bivše Jugoslavije iz prošlog stoljeća.

2. Dotok građe iz nacionalnih biblioteka bivše Jugoslavije poslije 1991. godine

NUK stvara i održava bibliotečni fond slijedom utvrđenih kriterija odabira građe:

kao nacionalna biblioteka NUK skuplja svu "sloveniku" (i onu štampanu van teritorije Republike Slovenije), strane priručnike iz svih oblasti nauke, službene publikacije i vladine dokumente, sabrana i izabrana djela klasičnih i modernih pisaca, a kao univerzitetska biblioteka NUK skuplja strana izdanja stručnih knjiga sa težištem na humanistici i društvenim naukama i strane periodične publikacije (stručne i znanstvene časopise i informativne novine), kartografske i grafičke publikacije, glazbene publikacije i baze podataka iz svih oblasti nauke.

Poslije 1991., kada je Slovenija proglasila nezavisnost, NUK je u skladu s načelima svoje nabavne politike i dalje prikupljala publikacije naroda bivše Jugoslavije ali se fond umjesto obaveznim primjerkom počeo popunjavati i kupovinom, razmjenom i poklonom. NUK nije više imala mogućnosti da sakuplja sve što je izašlo na prostoru ex-Jugoslavije, nego se i ta građa počela sakupljati kao ostale strane publikacije. Tako je NUK počela planirati i nabavku jugoslavenskih publikacija i razvoj fondova koja su se do tada skoro sto godina popunjavali samo obaveznim primjerkom.

2.1 Obavezni primjerak

Prema Zakonu o obaveznom dostavljanju publikacija iz 1972. godine⁴ NUK dobija obavezni primjerak od štampara. To znači da dobijemo i publikacije koje slovenački štampari štampanju za strane izdavače, a među njima su i izdavači iz bivše Jugo-

¹ Kodrič-Dačić, Eva: Oblikovanje izhodišča za izgradnjo fondov v javnih (znanstvenih) knjižnicah na Slovenskem. – Ljubljana : E. Kodrič-Dačić, 2001. – str. 74-77.

² Uradni list Republike Slovenije, letn. 1/2 (1945) št. 46.

³ Viri: Arhiv NUK, knjige inventara, godišnji izveštaji NUK.

⁴ Zakon o obveznem pošiljanju tiskov. Uradni list SR Slovenije, št. 55 z dne 30.12.1972.

slavije. Od 1993. godine jedan obavezni primjerak se dodjeljuje našem odjeljenju za razmjenu što znači da pored toga da dobijemo tu građu za fond NUK imamo i mogućnost da te publikacije šaljemo nacionalnim bibliotekama u novonastalim državama ex-Jugoslavije za fond njihove patriotike.

U aprilu 2006. godine slovenačka vlada već je potvrdila prijedlog novog zakona o obaveznom primjerku. Prema tom prijedlogu obavezni primjerak će umjesto štampara slati izdavač i broj primjeraka će se smanjiti. Tako će NUK izgubiti i primjerak za svoj fond i primjerak za razmjenu. U slijedećim godinama Ministarstvo za kulturu Republike Slovenije će za kupovinu obezbijediti više finansijskih sredstava, ali će ipak biti teško da kupimo sve što smo dosad dobili sa obaveznim primjerkom.

2.2 Razmjena

U razdoblju kada su se osnivale nove države iz bivših republika ex-Jugoslavije za NUK je razmjena postala osobito važna za popunjavanje fonda jugoslavenskih publikacija. Naime, u NUK-i nije bilo stručnjaka za jugoslavenske jezike, istoriju i kulturu, koji bi do tada redovito pratio izdavačku produkciju iz ex-Jugoslavije, a kontakti za kupovinu te građe tek su se trebali uspostaviti.

U početku 90-ih godina nacionalne biblioteke bivše Jugoslavije još su skupljale i slale obavezne primjerke sve dok nisu u novim suverenim državama potvrđeni novi zakoni ili nove uredbe o obaveznom primjerku. Najduže je trajala razmjena obaveznih primjeraka između Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i NUK (do 1994).

Dosta brzo (neke prije, neke kasnije – zavisi od mogućnosti) nacionalne biblioteke su opet uspostavile kontakte i razmjenu publikacija. Nacionalne biblioteke uvijek imaju najbolji pregled nad izdavačkom produkcijom i mogu pomoći i kod selekcije građe.

Danas NUK vrši razmjenu publikacija sa Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu, Nacionalnom i univerzitetskom bibliotekom BiH u Sarajevu, Narodnom bibliotekom Srbije u Beogradu, s entralnom narodnom bibliotekom s rne Gore “Đurđe s rnojević” na s etinju i Narodnom i univerzitetskom bibliotekom “Sv. Kliment Ohridski” u Skopju. Između tih biblioteka postoji i ugovor o automatskom slanju patriotike.

Uslovi za razmjenu su vrlo različiti u pojedinim državama. Najveći problem za razmjenu bili su jako skupi poštanski troškovi. Budući da NUK raspolaže ograničenim finansijskim sredstvima na taj način biblioteka razmjenom dobija i građu koju bi inače teško mogla kupiti. Nacionalne biblioteke međusobno razmjenjuju vlastita izdanja, duplikate iz svojih fondova, a katkad i kupuju određena izdanja. NUK je do sada potpisao dva sporazuma o saradnji koji između ostalog određuju i razmjenu publikacija: 1997. godine sa Narodnom i univerzitetskom bibliotekom “Sv. Kliment Ohridski” i 2004. sa Narodnom bibliotekom Srbije.

2.3 Kupovina

NUK je prvo počela surađivati sa dobavljačima iz Hrvatske, a danas imamo nekoliko dobavljača: iz Bosne i Hercegovine, Srbije i s rne Gore, Hrvatske, a neki dobavljači publikacija iz ex-Jugoslavije rade u Sloveniji. Jedino u Makedoniji još ne surađujemo ni sa jednim dobavljačem. Selekcija se radi na

osnovu informacija o novim naslovima i o izdavačkoj produkciji pojedine države koje nam šalju dobavljači, a svake godine posjećujemo i sajmove knjiga u Zagrebu, Beogradu i Sarajevu.

Međutim, potrebno je naglasiti da su finansijska sredstva ostala jednaka pa se zbog toga smanjila kupovina drugih stranih publikacija.

2.4 Pokloni

Pored razmjene, kupovine i slovenačkog obaveznog primjerka NUK i poklonima pojedinaca, autora, biblioteka i drugih ustanova svake godine dobije nekoliko publikacija iz bivše Jugoslavije.

2.5 Uporedba dotoka prije raspada Jugoslavije i danas

Svi načini nabavke ipak ne mogu nadoknaditi priliv obaveznog primjerka iz bivše Jugoslavije. Za ilustraciju stanja služi nam prikaz na *Tabeli 1*, gde smo uporedili broj inventarisanih⁵ monografskih publikacija iz 1989. godine, malo prije raspada Jugoslavije, i 2005. NUK je 2005. godine inventarisala 14% građe iz Bosne i Hercegovine (dalje BiH) u odnosu na stanje iz 1989.

godine, iz Hrvatske (HRV) 25%, Makedonije (MKD) 11% i Srbije⁶ (SR, nadalje Ss G) 19%. Najviše građe (tj. četvrtinu) NUK je dobila iz Hrvatske, a najmanje (desetinu) iz Makedonije. U 2005. godini u svim državama primjećujemo veliki porast građe iz područja književnosti, čak i za četiri puta.

3. Udio građe iz BiH, Hrvatske, Makedonije i SCG u NUK (2001-2005)

3.1 Monografske i serijske publikacije

U petgodišnjem periodu NUK ima najveći udio građe iz Hrvatske, više od 60% (v. tab. 2). Najveći uzrok tome je susjedstvo između država. Posljednjih godina povećava se i udio građe iz Ss G, zahvaljujući razmjeni s Narodnom bibliotekom Srbije, te boljim uslovima za kupovinu. Malo je manji dotok građe iz BiH i Makedonije. Većinom se prikupljaju monografije, samo trećina cjelokupnog dotoka su serijske publikacije (kontinuirani viri). Problem serijskih publikacija jeste kontinuitet. Najmanji dio serijskih publikacija bilježi NUK iz Srbije i s rne Gore zbog dugogodišnjeg prekida saradnje između država,

Tabela 1: Uporedba dotoka građe u 1989. i u 2005. g.

DRŽAVA	1989 br. mon.	UDK 82		2005 br. mon.	UDK 82		1989 : 2005 % mon.
BIH	532	69	13%	72	34	47%	14%
HRV	1464	99	7%	373	51	14%	25%
MKD	505	54	11%	12	5	42%	11%
SR	1843	153	8%	359	116	32%	19%

⁵ Podatke za potrebe analitičkog izvještaja pretraživali smo u bibliografskoj kataloškoj bazi podataka s OBIB.SI (s o-operative Online Bibliographic Bases).

⁶ Podrazumijeva se uža Srbija, bez Kosova i Vojvodine (SR). Nadalje govorimo o Srbiji i s rnoj Gori (SČG).

a najveći iz Hrvatske, s kojom saradnja skoro nije ni prestala. Slično važi i za Makedoniju samo je broj naslova mnogo manji. Sa BiH saradnja je bila prekinuta iz poznatih razloga, pa je zato i procenat serijskih publikacija manji.

3.2 Način nabavke

Skoro polovinu bosanskohercegovačke, hrvatske, srpske i makedonske građe NUK je kupila, samo 20% dobila je razmjenom i 15% poklonima. Pošto u Sloveniji još nemamo novi zakon o obaveznom primjerku koristimo stari zakon, po kome štamparije dostavljaju obavezni primjerak⁷ (a sve više izdavača iz bivše Jugoslavije štampa u Sloveniji). Takvih je prosječno 20% iz BiH, Hrvatske, Makedonije i Ss G (v. tab. 3).

Građu iz BiH NUK najviše kupuje, a najmanje se koristi razmjena (v. tab. 3). Trećinu građe dobija od štamparija iz Slovenije, nešto manje s poklonima autora, biblioteka, Trubarovog sklada i dr. Iz Hrvatske NUK najveći udio kupuje a samo 3 % dobije razmjenom, malo manje od trećine dostavljaju slovenske štamparije i 15% dobije poklonom. Veći dio poklonile su biblioteke prilikom posjeta zaposlenih NUK, autori i dr. Nacionalna biblioteka Skopje veći dio građe razmjeni s NUK i od svih opisanih država ima najviši procenat razmjene ali ne i po broju naslova publikacija. S Narodnom bibliotekom Srbije NUK više od pola građe razmjenjuje, 26% kupuje, a 4% pokriju pokloni autora, biblioteka i dr.

Tabela 2: Udio građe iz BiH, Hrvatske, Makedonije i Ss G u NUK (2001-2005)

DRŽAVA	BROJ PUBLIKAS IJA		MON		SER	
BIH	327	9%	293	90%	34	10%
HRV	2147	61%	3130	61%	839	39%
MKD	200	6%	135	67%	65	33%
Ss G	824	24%	797	97%	27	3%
SUMA	3498	100%				

Tabela 3: Udio građe po načinu nabavke (2001-2005)

DRŽAVA	Kupovina		Razmjena		Poklon		Obavezni		Ukupno
BIH	111	34%	33	10%	86	26%	97	30%	327
HRV	1194	56%	64	33%	322	15%	567	26%	2147
MKD	2	1%	133	67%	57	28%	8	4%	200
Ss G	211	26%	463	56%	119	14%	31	4%	824
UKUPNO	1518	43%	693	20%	584	15%	703	20%	3498

⁷ Novi zakon je u vladinoj proceduri i parlament će ga vjerovatno ove godine usvojiti.

4. Zastupljenost građe iz BiH, Hrvatske, Makedonije i SCG u NUK po jezicima

Skoro pola cjelokupne građe iz BiH, Hrvatske, Makedonije i Ss G je na srpskom jeziku (47%), malo manje na hrvatskom (44%). Bosanski i makedonski jezik su u NUK manje zastupljeni. Makedonski jezik u Sloveniji manje je poznat zbog ćirilice, takođe i srpski jezik, koji nije pisan latinicom (v. tab. 4).

Pošto se u slovenačkim školama više ne uči srpskohrvatski jezik, očekivao se veći porast građe iz bivše Jugoslavije na engleskom jeziku. Pretpostavka nije bila tačna, jer je oko 90% građe ostalo na

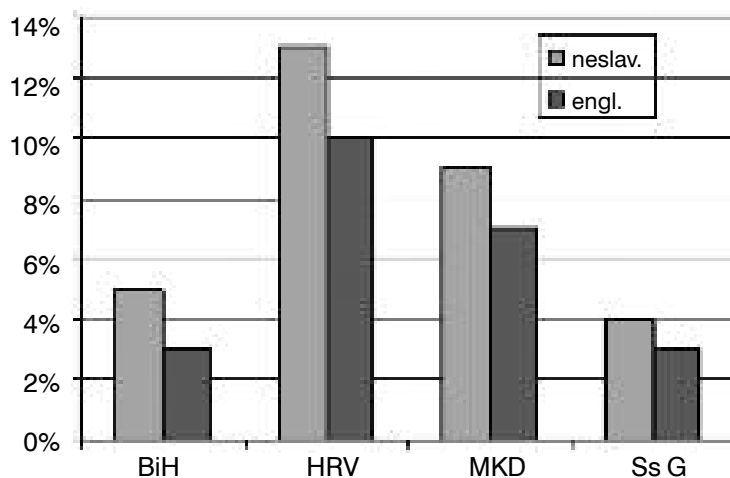
slavenskim jezicima. Najveći dio stranih jezika NUK je dobila iz Hrvatske (13%), od toga je 10% publikacija na engleskom jeziku (v. graf 1). Veliki broj tuđejezične građe pripada višejezičnim publikacijama a manji broj njemačkom, španjolskom, francuskom i ostalim jezicima. Engleski jezik je prvi strani neslavenski jezik građe iz svih opisanih država.

5. Zastupljenost građe iz BiH, Hrvatske, Makedonije i SCG u NUK po strukama

Poslije 2000. godine NUK je dobila najviše građe iz humanističkih i društvenih nauka (v. tab. 5). Najveći dio pripada UDK⁸

Tabela 4: Zastupljenost građe po jezicima

JEZIK	2001	2002	2003	2004	2005	UKUPNO	%
BOS	20	35	23	70	61	209	4%
s RO	360	479	430	406	433	2108	44%
Ss G	376	425	395	491	529	2216	47%
MAs	41	31	57	48	33	210	4%

Graf 1:
Neslavenski jezici u NUK iz BiH, Hrvatske, Makedonije i Ss G

⁸ Univerzalna in decimalna klasifikacija. Zv. 1, Tablice. – Slovenska skrajšana izd., 3. spremenjena in dopolnjena izd. – Ljubljana : s entralna tehnična knjižnica, 1991.

Tabela 5: Zastupljenost građe po UDK

UDK	5, 6	0,1,2,3,7,9	8	02
BIH	4%	49%	47%	0,2%
HRV	17%	62%	21%	3,2%
MKD	8%	57%	35%	3,6%
Ss G	8%	56%	36%	2,6%

skupini 8 – lingvistici i književnosti od 30-40%, a u BiH skoro 50%. Interesantan je udio s područja bibliotekarstva – oko 3% u svim državama, osim u BiH. Manji dio pripada UDK skupini 5 – prirodi i 6 – tehnicima.

Između država najviše istupa Hrvatska iz koje je u fondu NUK i brojčano najviše građe. Iz područja prirode, matematike, kartografije, hemije, fizike, medicine, tehnike, kulinarstva, pomorstva i slično ima 17% građe. U odnosu na druge države ex-Jugoslavije procenat je upola veći a manje je zastupljena hrvatska književnost i lingvistika.

6. Pozajmica hrvatske, bosanskohercegovačke, makedonske i srpske građe u NUK

Strani teoretičari kažu da je pozajmica najvažnija u prvoj i drugoj godini nabavke, poslije je mogućnost manja: jedan naprema četiri.⁹ Pošto je NUK i univerzitetska biblioteka, ona vrši pozajmicu i izvan zgrade NUK.¹⁰ Za potrebe izvještaja su izabra-

ne publikacije, koje zadovoljavaju kriterije pozajmice i koje je NUK inventarisao u godinama 2000-2005 (v. tab. 6). Publikacije pisane ćirilicom imaju najmanje korisnika, makedonskih čak 91%, a srpskih skoro 80% knjiga koje nisu bile ni jedanput pozajmljivane. Visok procenat bilježi i bosanski jezik (70%), a najmanje hrvatski na kome se pozajmljuje više od polovine zalihe. Takozvani “mrtvi fond” za hrvatski jezik je vrlo mali.

Tabela 6: Publikacije u NUK, koje još nisu nikad bile pozajmljivane

JEZIK	BR. KNJIGA	BR. NEPOZ.	% NEPOZ.
BOS	67	47	70%
s RO	244	106	43%
Ss s -ĆIR.	489	378	77%
Ss R	605	334	55%
MA s	96	88	91%

Strani stručnjaci su utvrdili, da se u bibliotekama samo oko 20% građe često pozajmljuje.¹¹ U NUK se najviše traže istorijske knjige iz Hrvatske, takođe je interesantan menadžment, diplomacija, politika, a studenti koriste i udžbenike, osobito iz područja medicine. Od tuđih autora korisnici najviše traže Hitlerov “Mein Kampf” (prev. Moja borba), pošto na slovenački još nije preveden zbog autorskih prava.

⁹ Poll, Roswitha: *Measuring Quality : international guidelines for performance measurement in academic libraries.* – London etc. : Saur, 1996. – (IFLA publication ; 76) . – str. 63

¹⁰ Upute za korisnike pozajmice vidi na: <http://www.nuk.uni-lj.si/vstop.cgi>

¹¹ Lancaster , F.W.: *If you want to evaluate your library ...* – London : The Library Association, 1988. – str. 34

Tabela 7: Lista najčešće pozajmljivane građe (datum pretrage: 22.03.2006)

	Poz.	Rez.	Bibliografski opis
1.	10	3	Goldstein, Ivo: Hrvatska povijest. Zagreb, 2003
2.	9	4	Grizold, Anton : Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti. Zagreb, 1999
3.	8	3	Čučić, Vesna: Posljednja kriza Dubrovačke republike. Zagreb, 2003
4.	7	0	Hitler, Adolf : Mein Kampf = Moja borba. Zagreb, 1999
5.	5	10	Bahtijarević-Šiber, Fikreta: Management ljudskih potencijala. Zagreb, 1999
6.	5	2	Gamulin, Stjepan : Patofiziologija. Zagreb, 2002
7.	5	1	Mirdita, Zef : Vlasi u historiografiji. Zagreb, 2004
8.	4	5	Kissinger, Henry : Diplomacija. Zagreb, 2000

7. Zaključci

Iz podataka možemo zaključiti da je NUK u ovom periodu ipak najviše građe kupila, iako su sve nacionalne biblioteke i poslije raspada Jugoslavije nastavile sa saradnjom uslovi u pojedinim bibliotekama ipak ne omogućavaju veću razmjenu. Pozajmica građe iz jugoslavenskih republika se počela smanjivati jer se srpskohrvatski jezik više ne uči u osnovnim školama kao prije i nove generacije sada više upotrebljavaju građu na engleskom jeziku koja je sada i više dostupna, a korisnici koji pozajmljuju srpskohrvatske publikacije odabiru skoro isključivo građu u latinici. Ipak, NUK kao nacionalna i kao univerzitetska biblioteka još uvijek skuplja građu iz regiona bivše Jugoslavije, kako na latinici tako i na ćirilici

– ali se dotok građe dosta smanjio. Saradnja sa nacionalnim bibliotekama sve je bolja, a i dobavljači nude sve više usluga. U slijedećim godinama problem će biti ograničena finansijska sredstva.

Drugi problem je poznavanje aktuelne građe u nekoj zemlji, gdje slijedi pitanje: da li je interesantna i za naše korisnike? Dobra saradnja sa nacionalnim bibliotekama mnogo nam pomaže oko rješavanja tog problema. Puno veći uticaj na najčešće pozajmljivanu građu od jezika ima pismo.

Na kraju mogli bismo zaključiti, da će se u budućnosti na prostoru bivše Jugoslavije iz brojnih jezika razviti komunikacijski jezik u latiničnom pismu, lišen nacionalnih predrasuda i političkih pritisaka.